

1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİ ŞEMSEDDİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ DÖNEMİ TÜRKİYE’DE DİNİ EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER¹

Melike YARDIMCI²

Ahmet EDİ³

Özet

1946 seçimleri Türkiye Cumhuriyetinde çok partili hayata geçişte bir milat olarak kabul edilir. Seçimlerden sonra 4 yıllığına ülkeyi yönetecek olan iktidar partisi 23 yıldır iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Her ne kadar açık oy gizli tasnif ilkesi doğrultusunda yapılmış ve şaibeli seçimler! Olarak Türk Siyasal hayatına girmişse de nihai olarak iktidarı belirlemiştir. 46 seçimlerinden sonra siyaset bir sonraki seçimler için ülke genelinde aktif olarak çalışmalar muhalefet partilerinde başlamıştır. Bu çalışmalar esnasında muhalefetin en çok kullandığı argüman “din” olmuştur. Gerek Halkevlerinde, Köy Enstitülerinde dini yayın yasağı gerekse ilkökul müfredatında din dersinin olamaması, İmam Hatip yetiştiren okulların öğrencisizlikten kapanması, aynı kaderi yaşayan İlahiyat Fakülteleri gibi dini eğitim veren kurumların eksikliği muhalefetçe çok fazla kullanılır hale gelmiştir. Bunu engellemek ve 1950 yılında yapılacak olan seçimlerde halkın iradesini alarak yeniden iktidarda kalmayı hedefleyen Cumhuriyet Halk Partisi, seçimlerden önce; Şemseddin Günaltay Hükümeti ile faaliyetler noktasında icraatlar yapmıştır.

Çalışmada CHP’nin tek parti dönemi son başbakanı olan Şemseddin Günaltay Hükümeti döneminde Türkiye’de dini eğitim noktasındaki icraatları amaçlanarak seçimler öncesi yapılan politikalar irdelenmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden belge ve doküman analiz yöntemi kullanılarak yapılan çalışma neticesinde; Türkiye Cumhuriyetinde dini yasaklı olan eğitim kurumları ile öğrenci olmadığı için kapanan dini eğitim veren okulların tekrar açıldığı görülmüş ve bunun laiklik ile çatışması parti içerisinde, seçimler noktasında kullanılması ise meydanlarda olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: CHP, Dini Eğitim, Şemseddin Günaltay, 1950 Seçimleri

¹ “Şemseddin Günaltay Hükümeti (1949-1950)” adlı tezden üretilmiştir.

² Bilim Uzmanı, e-posta: history5261@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, e-posta:ahmetedi@gmail.com

DEVELOPMENTS IN RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY DURING THE PERIOD OF THE GOVERNMENT OF ŞEMSEDDİN GÜNALTAY BEFORE THE 1950 ELECTIONS

Abstact

Multiparty elections in 1946 in the Republic of Turkey is considered as a milestone in the transition to life. After the elections, the ruling party, which will rule the country for 4 years, has been the Republican People's Party, which has been in power for 23 years. Although open votes have been made in line with the principle of classified classification and questionable elections! Although he entered the Turkish political life, he finally determined the power. After the 46 elections, politics started active activities in opposition parties throughout the country for the next elections. The most widely used argument of the opposition during these studies was “religion.. Both public houses, village institutes, the ban on religious publications and the lack of religious lessons in primary school curricula, the closure of schools that raise Imam Hatip students and lack of religious education institutions such as Faculties of Theology, which have been living the same fate, have become widely used by the opposition. The Republican People's Party, which aims to prevent this and to remain in power by taking the will of the people in the elections to be held in 1950, before the elections; He carried out activities with Şemseddin Günaltay Government on the point of activities.

CHP's single-party period last prime minister of the Government during the execution Şemseddin Günaltay point in religious education in Turkey, the objective of pursuing the policy choices made in the study has been studied fine. As a result of the study conducted using qualitative research methods document and document analysis method; The Republic of Turkey for lack of students with banned religious educational institutions, religious education schools closed and re-opened in the conflict have been seen at the secular parties, the point was found to be in use in elections it occurs.

Keywords: CHP, Religious Education, Şemseddin Günaltay, 1950 Elections

Giriş

Cumhuriyet Halk Partisi'nin aralıksız 27 yıllık iktidarının son hükümeti olan Mehmed Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin iç politikasının ağırlık noktasını eğitim oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren oluşturulan eğitim kurumlarının bazıları zaman içerisinde gerek yeterli öğrenci sayısına ulaşamaması, gerekse dönemin şartları gereği kapanan birçok eğitim kurumu bu dönemde yeniden açılmıştır. Özellikle yaklaşan 1950 seçimleri ile birlikte muhalefette yer alan Demokrat Partinin söylemleri, birçok noktada olduğu gibi eğitim alanında da CHP'nin yeni politikalar üretmesine sebep olmuştur. Dönemin ağırlıklı eğitim politikası ise din eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. DP'nin İmam Hatip okulları, İlahiyat Fakülteleri ile Halkevleri ve Köy Enstitülerindeki

yasaklı dini yayınları sürekli dile getirmelerinden dolayı CHP bu yönde adım atmaya bir noktada mecbur kalmasına sebep olmuştur. Eğitim içerisinde ilkokullarda din dersi tekrar okutulurken, İmam Hatip okulları tekrar faaliyete geçirilmiş ve İlahiyat Fakülteleri açılmıştır. Bir taraftan belirtilen faaliyetler yapılırken diğer taraftan Halkevleri ve Köy Enstitüleri’nin düzenlemeleri de eğitim politikası kapsamındaki eleştirel boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. CHP’nin tek parti iktidarının son hükümeti başbakanı olan Mehmet Şemseddin Günaltay döneminde yapılan bu faaliyetleri incelediğimizde:

1- Şemseddin Günaltay’ın Eğitim Politikası

Ord. Prof. Dr. Mehmed Şemseddin Günaltay’ın eğitime verdiği öneme bakılacak olunursa ilk olarak bu alanda kaleme aldığı birçok kitaptan ve Türk Tarih Kurumu’ndaki faaliyetlerinden de anlamak mümkündür. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde ders veren Günaltay’ın akademik kimliği döneminin eğitim icraatlarına da yansımıştır. Günaltay, eğitimi bir insanlık sorunu olarak görerek insanı eğitimle birlikte düşünmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Eğitim tarihini bireyin akli ve hissiyle bütün olarak ele alarak eğitimin insanın bu bütünlüğünü tamamlayan bir parça olarak görmüştür. İnsanın tek bir yönüyle değerlendirilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu noktada eğitim biliminin insanı ilgilendiren diğer bilimlerle olan alışverişinin bireye katkıları ve insanın eğitim ile akli ve fikri olarak refaha ulaşacağını düşünmektedir. Ayrıca Günaltay, gerek örgün gerekse yaygın eğitimin iyileştirilmesi noktasında alınacak tedbirleri belirtirken din eğitiminin de gerekli olduğunu düşünmektedir (Aydın M. Ş., 1988). Günaltay, gelecek neslin eğitim ve öğretimini sağlam temellere dayandırması için izlenecek yolları ise şöyle sıralamıştır:

“1-Eski yanlış tesirlerden kurtararak, iradi bir kuvvetle nesli faal hayata hazırlamak,

2-Pedagojinin en yeni esasları aile terbiyesi ile birlikte öğretilmelidir.

3-Verilecek eğitimle çocuğun fikri temayüllerinin gelişmesini sağlamak,

4-Ahlaki esaslar mutlak öğretilmelidir.

5-Programlar düzenli olmalı.

6-Usul (metod) bilen muallimler gereklidir.

7-Eğitim ve öğretimde mutlaka bir hedef ve mefkûre gözetilmelidir.

8-İradi terbiyenin yanında pratik talim de yapılmalıdır.

9-Korkmadan teşebbüs yolu öğretilmelidir.

10-Verimli bir çalışma gereklidir.

11-Eğitimde milletin sosyal tarzı göz önünde bulundurulmalıdır.

12-Eğitimde unvan değil, vazife ön planda olmalıdır” (Uyanık, 1998). Günaltay’ın Başbakanlığı öncesi eğitime verdiği önem yukarıdaki gibidir. Başbakanlığı dönemi eğitim politikası ve icraatları da geçmişte fikirleri ile örtüşür durumda olduğu görülmektedir. Hükümette kaldığı süre içerisinde eğitim ile yaptığı icraatları üç başlık altında toplanabilir: ilkokullarda din derslerinin konulması, imam-hatip kurslarının ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin açılmasıdır (Heper, 2008). Günaltay Hükümeti’nin eğitim alanındaki en önemli bir faaliyeti de Meclis’te görüşülerek 23 Mart 1950 tarihinde kabul edilen 5632 sayılı kanun ile Ankara’da Milli Kütüphane’nin kurulmasıdır (Filiz Meşeci Giorgetti, <http://www.academia.edu>, 2018).

2- İlkokullarda Din Derslerinin Konulması

1950 seçimleri öncesinde eleştirel konuların başında gelen ve muhalefetin yüksek sesle dile getirdiği okullarda din eğitimi konusudur. Din eğitimi anlamındaki ilk icraatın ilkokullarda din dersleri konulması olduğunu söyleyebiliriz. Hasan Saka Hükümeti’nin 3 Ocak 1949 tarihli meclis toplantısında Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, ilkokullarda okutulacak din derslerinin zamanının henüz belirlenmediğini, bu derslerin program içeriklerini okulların hazırlayacağını belirtmiştir (Aydın Tarihi, 1949). Hasan Saka hükümeti değiştikten sonra CHP’nin eğitim politikası değişmemiştir. Bu kapsamda; Günaltay Hükümeti döneminin Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarına din bilgisi dersleri konulması ile ilgili *“15 Şubat 1949 tarihinden itibaren ilkokullarında ihtiyari olarak din dersleri gösterilecektir. Mevzunun hassasiyeti dolayısıyla aşağıda işaret ettiğim cihetleri göz önünde bulundurarak bu derslerin tatbikatı ile bizzat alakadar olmanızı rica ederim.*

1-Anayasamızla teyit olunan vicdan hürriyetinin tabii bir icabı olarak vatandaşlarına çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için imkân hazırlanması gerekli bulunmuş ve Müslüman Türk çocuklarına din derslerinin okul dershanelerinde ve her okulun kendi öğretmenleri tarafından okutulması uygun görülmüştür. Ancak bu dersler programda mevcut ders saatleri sayısını azaltmamak kaydıyla ve mahallin şartlarına göre çocukların devamını mümkün kılacak saatlerde gösterilecektir.

2-Laik bir devlet olan Cumhuriyetimizin öğretim müesseselerince hiçbir din ve mezhebe ait bilgilerin mecburi olarak öğretilmesi bahis mevzuu olamaz. Bu itibarla din derslerinin ihtiyari olması esastır. Hiçbir öğrenci ve öğretmen bu dersleri okumak ve okutmak hususunda zorlanmayacaktır. Din derslerinin sınıf geçme durumu ile ilgisi olmayacaktır.

3-Din dersleri ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında haftada ikişer saat olmak üzere gösterilecektir. Bu derslerin Diyanet İşleri Başkanının reisliğinde toplanan özel komisyonca hazırlanmış ve Talim ve Terbiye Heyetince tatbiki uygun görülmüş olan

müfredat programına bağlı olarak gönderiyorum. Başlangıç olmak üzere bu yıl programın birinci kısmı ilkokulların 4 ve 5. sınıflarında aynı anda okutulacaktır.

4-Öğrenci velileri çocuklarının din derslerine devamını arzu ettiklerini yazılı olarak okul idarelerine bildireceklerdir. Öğretmenler bu öğrencilerin derslere devamını kontrol edecekler ve devamsızlık halinde velilerini haberdar edeceklerdir. Bundan böyle okula yeniden kaydolacak öğrencilerin velileri, çocuklarının din derslerine devam edip etmeyeceğini beyan edeceklerdir.

5-Derslerde Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanıp Başkanın reisliğinde toplanan öneri komisyonca incelendikten sonra Talim ve Terbiye Heyetince okullarda ihtiyari olarak okutulması uygun görülen “Din Dersleri” adlı kitap okutulacaktır. Bir nüshasını birlikte sunduğum bu kitap okullara gönderilmiştir. Bundan böyle de Talim ve Terbiye Heyetince okutulması uygun görülecek kitaplar da din derslerinde okutulabilecektir.

6-Düşünce, inanış veya mezhep ayrılıkları dolayısıyla çocuklarını din derslerine göndermeyen ailelerle gönderenler arasında veya bu derslere devam eden çocuklarla etmeyenler arasında yersiz münakaşalara ve kırgınlıklara yer verilmeyecektir.

7-İlk dereceli Türk özel okullarında din dersleri yukarıda açıklanan şekilde gösterilecektir. Azınlık okullarında din derslerinin, usulüne göre tanzim edildikleri şekilde devam olunacaktır” (Akşam Gazetesi, 1949) şeklindeki genelgeyi valilere göndermiştir. Genelge, eğitimin 15 Şubat 1949’da başlamasını, din dersi alınıp alınmamasının velinin isteği doğrultusunda olacağını, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hazırladığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun onayladığı kitaplarla eğitim verilmesi noktasındaki kararlar ile cumhuriyetin temel ilkelerinden olan Laiklik vurgusu önem taşımaktadır. Bunun yanında kitap ve ders içeriklerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanması yanı sıra Talim ve Terbiye Kurulu’nun da onayından geçmesi; aslında din eğitiminin yine devlet kontrolünde olmasını destekler niteliktedir.

Din derslerinin kaynak ders kitaplarının hazırlanma süreci ve içeriğinin düzenlenmesi gibi konularda sıkıntılar yaşanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Müslüman Çocuğun Kitabı” ilk din dersi kitabı olarak düşünülmüşse de içerik olarak alınan eleştiriler üzerine okutulmasından vazgeçilmiştir. Bunun üzerine 1949-1950 eğitim-öğretim yılının din dersi kitabı dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’nin yazdığı “Din Dersleri” olmuştur (Akşam Gazetesi, 1949). Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu da din dersleri verilmesi ile ilgili yayınladığı genelgede bu ders kitabını belirtmiştir (Koç, 2011). Okutulan ders kitaplarının içeriklerine bakıldığında; 4. sınıfta “Sevgi, Müslümanlık ve Ahlak”, 5. sınıfta ise “İman ve İmanın Şartları, Allah’a Karşı Kulluk Görevlerimiz” ünitelerinden oluşmaktadır (Şimşek, 2013). 1949-1950 eğitim-öğretim yılındaki veriler incelendiğinde 4 ve 5. sınıf

öğrencilerinin 414.447'sinden (gayrimüslim öğrenciler de bu sayıya dâhildir) sadece 5779 öğrenci bu dersleri almak istememiştir (Koç, 2011).

Din derslerinin verilme gerekçesi ise hükümet programında açıklanarak, din öğretiminin isteğe bağlı olmak şartıyla vatandaşın çocuğuna verilebilmesi için her türlü imkânın sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca laiklik ilkesinden taviz verilmeyeceği, hurafelere izin verilmeyeceği ve dinin siyasete alet edilmesine izin verilmeyeceğine de değinilmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15). Laiklik ilkesinden taviz verilmeyeceğini Günaltay'ın Meclis kürsüsünden yaptığı; *“Laik bir devletin laik meclisinde hiçbir dinin esası hakkında hiçbir ferdin konuşma hakkı yoktur. Biz burada, din kurucu bir heyet değiliz. Devletin siyasi, içtimai, idari, iktisadi ve kültürel esaslarını ve milletin müdafaası vasıflarını düşünmek ve nizamlamakla mükellefiz”* (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 16/2,). Şeklindeki konuşması ile aslında bunun bir zaruret olduğunu ancak devletin temel ilkelerinden bir vaz geçilme olmadığını belirtmiştir. Bir bakıma seçim yatırımı olarak da nitelendirebileceğimiz din derslerinin 4 ve 5. sınıflarda okutulması siyasetinin tutmadığı seçim sonuçlarında da kendini göstermiştir.

3- İmam-Hatip Kurslarının Açılması

İmam Hatip mekteplerinin tarihçesine bakacak olursak; Cumhuriyet döneminde ilk olarak 1924 yılında dört sınıflı olarak açılan bu mekteplerin sayısı 29 idi. 1925 yılında 26, 1926 yılında 20 ve 1927 yılında ise ikiye kadar düşmüştür. 1930 yılına kadar bu şekilde eğitim-öğretime devam eden mektepler, daha sonra talebe bulamadığı için kapanmıştır (Aydın Tarihi, 1949).

II. Hasan Saka Hükümeti döneminde CHP Van Milletvekili İbrahim Arvas tarafından 14 Ocak 1948 tarihinde Meclise verilen *“Diyanet İşleri Başkanlığınca İmam ve Hatip ve Vaiz Okulları Açılması ve Üniversitede İlahiyat Fakültesi Kurulması”* hakkında kanun teklifi ile imam hatip mekteplerinin ve ilahiyat fakültesinin açılması istenmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, D.8, C.9). Bu kanun teklifini görüşmek üzere 10 Şubat 1948 tarihinde bir komisyon oluşturulmuştur. İmam hatip kurslarının açılması kararı alınarak 30 Aralık 1948 tarihinde bu kursların programları da belirlenmiştir. Bu kursların faaliyete geçmesi ise Günaltay Hükümeti döneminde olmuştur (Duman, 2015). Konya Milletvekili Fatih Gökmen ve 16 arkadaşı, 2 Şubat 1948 tarihinde *“Diyanet İşleri Başkanlığınca İmam, Hatip ve Vaiz okulları açılmasına ve hayrat hademesinin Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmesine dair”* kanun teklifi vermiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 10). CHP, din eğitimi alanındaki politikalarına ağırlık vererek bu alandaki çalışmaları hızlandırmıştır.

Daha sonra İmam Hatip Okulları'na dönüşecek olan İmam-Hatip Kursları, Şubat 1949 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde İstanbul, Ankara, Seyhan (Adana), Erzurum ve Diyarbakır illerinde açılmıştır. Bu kurslara

İstanbul’da 14, Ankara’da ise 6 kişi kayıt olmuştur (Aydın Tarihi, 1949). CHP Van Milletvekili İbrahim Arvas bu kurslara rağbetin az olmasının nedenini derslerin hafta sonu ya da tatil günlerine denk gelmesine ve imam hatiplerin aldığı ücretin az olduğuna bağlamıştır (Aydın Tarihi, 1949). Kursların müfredatı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanarak, İl Milli Eğitim Müdürlüklerine gönderilmiştir (Aydın Tarihi, 1949). Daha sonra ise bu kursların sayısı artırılarak Konya, Kastamonu, Bursa, Trabzon, Isparta, Afyon ve Urfa’da da açılmıştır. Kurslardaki dersler ise; Kur’an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Akaid, İbadet, Ahlak, Hutbe, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sağlık Bilgisinden oluşuyordu. Fıkıh ise bu dersler arasında yer almamıştır. Bir gün içerisinde sadece sabah olmak üzere 4 ders okutulmuştur (Akşam Gazetesi, 1949). Ahmet Hamdi Akseki’nin “İslam Dini” adlı kitabı bu kurslarda ders kitabı olarak okutulmuştur (Yavuz, 2004). Kurslara hafız olarak başlayan öğrenciler olduğu gibi Kur’an-ı Kerim bilmeyen öğrenciler de kayıt olmuştur. Kurslarda görevli öğretmenlerin aylık maaşı 200 liradır. 1949 yılı Mart ayının sonunda bu kursların ülke genelindeki sayısı 12 olmuştur. 1949 yılının sonunda 50 kişi bu kurslardan mezun olmuştur. Bu mezunlardan sonra kursun bir yıl olan eğitim-öğretim süresi iki yıla çıkarılmıştır (Duman, 2015).

4- Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin Açılması

Cumhuriyet döneminde açılan ilk İlahiyat Fakültesi, 21 Nisan 1924 tarihinde İstanbul Darülfünunda açılmıştır. Eğitim-öğretim süresi 3 yıl olan bu fakülte 1938 yılına kadar eğitim vermiştir. Günaltay, bu fakültede İslâm Dini Tarihi ve Metafizik derslerinin hocalığını yapmıştır (Öcal, 2018). Daha sonra ise CHP iktidarında bu anlamda yapılan çalışmalar ışığında Günaltay döneminde Ankara Üniversitesi’ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi açılacaktır. Günaltay, din esaslarının devlet tarafından değil, İlahiyat Fakültesinde yetişecek gençler tarafından belirlenmesi kanaatindedir. Bu amaçla 4 Haziran 1949 tarihinde İlahiyat Fakültesi’nin kurulmasını kapsayan kanun değiştirilerek, bu fakültenin açılmasına zemin oluşturulmuştur (Yılmaz, 2018). Günaltay Hükümeti dönemi eğitim politikasının temelini teşkil eden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 21 Kasım 1949 tarihinde açılmıştır (Öcal, 2018). Bu fakülte ilk aşamada 85 öğrenci ile eğitime başlamıştır. İlk kurulduğu sırada eğitim-öğretim süresi 4 yıl olarak belirlenen ve sadece genel lise mezunu öğrencileri kabul eden fakülte, 1971-1972 eğitim-öğretim yılında tüm lise ve meslek lisesi mezunlarını kabul etmiştir. Ayrıca fakülte bu tarihten itibaren eğitim kalitesini artırmak amacıyla öğretim süresini 5 yıl olarak belirlemiştir. İlahiyat Fakültesi’nin 1949-1950 yılı eğitim-öğretimi ders programında; Arapça, Farsça, Yabancı Dil (İngilizce, Fransızca, Almanca), Sosyoloji, Mantık ve İlimler Felsefesi, İslam Dini ve Mezhepler Tarihi, İslam Sanatı Tarihi ve Mukayeseli Dinler Tarihi dersleri müfredatta yer almıştır.

Günaltay'ın Ankara İlahiyat Fakültesi'ni açmasındaki amaç dinin özünden uzaklaşması ve bu öze dönmeyi bu fakülte'deki eğitimle sağlayabilmektir. Diğer bir etken ise içtihadı tam anlamıyla uygulamaya koyabilmek adına İlahiyat Fakültesi'ndeki eğitimin temel oluşturacağı düşüncesiydi (Aydın İ. E., 2002). Bu durum Günaltay'ın, döneminin din eğitimi politikalarını yönlendiren önemli bir siyasetçi olduğunun göstergesidir (Özcan, 2015). Günaltay, 8 Haziran 1949 tarihinde Meclis'te: *“İlk mekteplerde din dersleri okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkamak için imam-hatip kursları açan bir hükümetin başkanıyım. Bu memlekette, Müslümanlığın yüksek esaslarını öğrenmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım... Bana kimse Müslümanlığa kasteden adam diye hitap edemez; ben bilerek inanan Müslümanım”* (TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 20, 1949) kendi hükümetine ve şahsına yönelik din konusundaki eleştirileri ve seçim odaklı yapıldığı söylenenleri sözleri ile beyan etmiştir.

6. Köy Enstitülerine Yönelik Çalışmalar

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınabilmesi için ilk yıllardan itibaren eğitim alanındaki çalışmalar devlet politikasında ilk sırada yer almıştır. Bu alanda özellikle okuryazar oranının az olduğu köyler için düşünülen çözüm Köy Enstitüleri olmuştur (Aydoğdu, 2016). Eğitim sistemindeki temel problemleri ele almak amaçlı 17-29 Temmuz 1939 yılında Ankara'da toplanan I. Maarif Şurası'nda ele alınan ilköğretim sorunu ile köylerin sadece eğitim ile değil zirai olarak da eğitilmesi kararı alınmıştır. Bu karar bir nevi köy enstitülerinin kurulma kararı olmuştur diyebiliriz. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün talimatı ile Maarif Vekâleti tarafından Köy Enstitüsü Kanun Taslağı hazırlanarak, 17 Nisan 1940 tarihinde Mecliste yapılan oylama ile 426 milletvekilinden 278'inin oyu ile kabul edilmiştir. Celal Bayar, Adnan Menderes ve Mehmet Fuat Köprülü de dâhil olmak üzere 148 milletvekili oylamaya katılmamıştır (Akdoğan, 2016). Köy Enstitülerinin kurulma amacı; nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı köylere eğitim hizmeti vermek ve verilecek zirai eğitim ile de tarım ekonomisinin sağlam bir temele dayanmasını sağlamaktır. Bu enstitüler ile kırsal kesimde yaşayan halkın her konuda gelişmesi hedeflenmiştir (Oktay, 2013).

1940 yılında kurulan enstitüler 1946 yılında bozulma süreci yaşamıştır. 21 Mayıs 1947 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Peker, Köy Enstitüleri için Meclise sunduğu kanun tasarısında üretimi düzenlemek amacıyla arazi verilmeyen ya da arazi verilmiş olsa bile üretime geçemeyen köylüye üretim tazminatı adıyla yardım verilmesi kararını almıştır. 1947 yılının sonlarında ise Yüksek Köy Enstitüleri kapatılmıştır. Peker Hükümeti'nin diğer bir gelişmesi de Köy Enstitülerinin kurucusu ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in yerine Reşad Şemseddin Sırer'in getirilmesi olmuştur. Bu durum, köy enstitülerinin politikalarının değiştirilmesi amacını taşımaktadır. 1948 yılında Köy Enstitülerinin temeli olan eğitmen kurslarına son verilmiştir. CHP'nin son hükümeti olan

Günaltay döneminde, 16 Eylül 1949 tarihinde Meclise sunulan kanun teklifi ile Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler ile diğer öğretmen okullarından mezun öğretmenlerin aynı statüye tabi olması görüşülmüştür. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu, çıkartılan bir yasa ile enstitülere sadece köy çocuklarının alınması uygulamasını değiştirmiştir. Böylece belediye ve kasabalardaki ilkokul mezunları da enstitülere alınmıştır. Ayrıca, 1950 Seçimleri de göz önünde tutularak Günaltay hükümeti döneminde en çok eleştiri alınan konulardan biri olan dini hassasiyetler gözetilerek ilkokullara din dersleri konulmuştur (Aysal, 2005). Günaltay hükümeti döneminde Köy Enstitüleri ile ilgili olarak köy eğitiminin standardının yükselmesi için bölge okullarının açılmasını önermiştir. Köy çocuklarına hem eğitim hem de zirai öğretim vermenin gerekliliğine değinmiştir. 1950 yılından sonra ise Köy Enstitülerinde karma eğitim uygulamasına da son verilmiştir.

Demokrat Parti döneminde, 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı kanunla kapatılan Köy Enstitüleri yasal olarak tarihe karışmış ve İlköğretim Okulları ile birleştirilmiştir (Bahadır, 1994). Enstitülerin kapatılma gerekçesi ise karma eğitim uygulamasının eleştiri toplaması, köylerdeki aydınlanma ile eski alışkanlıkların ortadan kalkması ve enstitü yayınları ile yapılan komünizm propagandası iddiaları olmuştur (Aysal, 2005).

7. Halkevlerine Yönelik Çalışmalar

1931 yılında Türk Ocakları kendini feshederken, bütün mal varlığı CHP’ye devredilmiştir. 10-18 Mayıs 1931 tarihlerinde toplanan CHP’nin III. Büyük Kongresi’nin en önemli gündem maddesi kapatılan ocakların yerini doldurabilecek bir kurum oluşturulması gerekliliği olmuştur. Bu anlamda yapılan çalışmalar sonucu düzenli eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanında halk eğitimini de düzenleyebilmek, inkılapları, altı ilkeyi halka anlatmak ve halk-devlet bütünleşmesini sağlayabilmek amaçlı Halkevleri açılması kararlaştırılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda 19 Şubat 1932 tarihinde pilot il seçilen 14 ilde Halkevleri açılmıştır. Zamanla sayıları artan Halkevleri Dil-Tarih-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İçtimai (Sosyal) Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayım, Köycülük, Müzecilik ve Sergileme olmak üzere birçok alanda faaliyet vermiştir (Aşçı, 2012). 1932-1951 yılları arasında faaliyette bulunan Halkevlerinin çalışma hızını engelleyen en önemli gelişme ise II. Dünya Savaşı nedeniyle ülkede ekonomik tedbirlere ağırlık verilmesi olmuştur.

Çok partili hayata geçişin ilk adımı olarak 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi, 1946 yılında ise Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti’nin muhalefet partisi olarak Meclise girmesi ile Halkevleri eleştirilerin odağında yer almıştır. Çünkü Halkevleri CHP’nin kuruluşu olarak görülüyordu. 1949 yılında yeniden açılan Türk Ocakları, Halkevlerine devredilen mal varlıklarını geri istemiştir. Maddi yardımları ciddi olarak azalan Halkevleri, 14 Mayıs 1950 Seçimleri ile iktidar DP’ye devredilmiştir. DP döneminde, 8 Ağustos 1951 tarihinde Halkevleri kapatılmıştır (Yavuz Özdemir, 2011).

Günaltay hükümeti döneminde 1950 Seçim çalışmaları kapsamında Halkevleri etkin olarak kullanılmıştır. Kitlelere ulaşma noktasında Halkevlerinin sistematığı kullanılırken bir taraftan da yayın organları ile parti propagandaları yapılmaktadır. Batı Anadolu'daki Halkevleri Günaltay'ın seçim çalışmaları esnasında etkin olarak kullandığı yerlerdir. Hakla brifing verme amaçlı İzmir, Manisa ve Denizli Halkevlerine giderek buralarda çalışmalar yapmıştır (BCA). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise 1949-1950 arası dönemde Zonguldak, Tokat, Erzurum, Adana ve Bursa Halkevlerini ziyaret ederek halka hitap ederek, seçim çalışmalarını anlatmıştır (Turan, 2003).

Sonuç

II. Dünya Savaşının ardından demokratikleşen dünyaya ayak uydurmaya Çalışan Türkiye Cumhuriyeti çok partili hayata geçmeye başlamıştır. Bu geçiş kendini 1946 seçimlerinde çok partili seçim olarak göstermiştir. Seçimler her ne kadar şaibeli de denilse netice itibarıyla ülkeyi 4 yıl yönetecek iktidarı belirlemiştir. 46 seçimlerinden sonra siyaset, bir sonraki seçim için hazırlıklara söylemleri ile sahne olmuştur. 1950 seçimleri yaklaştıkça muhalefet, eğitimdeki din derslerinin eksikliği konusunu sürekli siyasetin ilk sırasında tutmaya çalıştığı görülmektedir. Buna mukabil CHP iktidarının son Başbakanı olan Şemseddin Günaltay'ın ilkokul, imama Hatip Kursları ve İlahiyat Fakülteleri gibi eğitimde din dersleri ile ilgili seçim konuşmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında bu politika ile hem muhalefetin elindeki kozlar alınmaya çalışılmış hem de oy oranları arttırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu ve benzeri uygulamaların 1950 seçimleri sonuçlarına bakıldığında CHP lehine oy getiri olamadığı görülmüştür. Nihai olarak CHP 1950 seçimleri öncesi eğitimdeki dini dersler veya kurs, fakülteler gibi uygulamaları seçim yatırımı olarak görünse de Türkiye Cumhuriyetinde Din Eğitimi, alanında bir milat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

(1949, 1 3). *Ayın Tarihi*.

(1949, 2 1). *Akşam Gazetesi*.

(1949, 1 3). *Ayın Tarihi*.

(1949, 1 3). *Ayın Tarihi*.

(1949, 1 16). *Akşam Gazetesi*.

(1949). *TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 20, s. 596*.

(1949). *TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 10, s. 3*.

(1949). *TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 15, s. 162-164*.

(1949). *TBMM Zabıt Cerideleri, D. 8, C. 16/2, s. 451*.

(1949). *TBMM Zabıt Cerideleri, D.8, C.9, s. 22-23*.

- Akdoğan, E. M. (2016). *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*. Erzurum: (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aşçı, Z. Ç. (2012). *İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri*. Ankara : (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, İ. E. (2002). Şemseddin Günaltay’ın Hayatı, Eserleri ve Dini Islah Düşüncesi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 167.
- Aydın, M. Ş. (1988). Mehmed Şemseddin Günaltay’ın Eğitim Anlayışı. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 237-252.
- Aydoğdu, A. G. (2016). Köy ENstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 393-408.
- Aysal, N. (2005). Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 267-282.
- Bahadır, Z. (1994). *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi*. Sivas : (Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BCA. (tarih yok). 030.01.12.72.9-030.01.12.72.8.1-030.01.12.72.10.1.
- Duman, D. (2015). 1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları. *Belgi Dergisi*, S.10, Yaz,, 1354.
- Filiz Meşeci Giorgetti, B. B. (2018, 5 21). <http://www.academia.edu>. www.academia.edu: <http://www.academia.edu> adresinden alındı
- Filiz Meşeci Giorgetti, B. B. (2018, 5 21). *İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları*. <http://www.academia.edu>: <http://www.academia.edu> adresinden alındı
- Heper, M. (2008). *İsmet İnönü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koç, A. (2011). *Mehmed Şemseddin Günaltay’ın Laiklik Anlayışı*. Konya : (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oktay, H. E. (2013). *Türk Tarihinin Kayıp Yılları İnönü Dönemi*. İstanbul: Akis Kitap Yayınları.
- Öcal, M. (2018, 5 10). <http://dergiler.ankara.edu.tr>. [www.dergiler.ankara.edu.tr](http://dergiler.ankara.edu.tr): <http://dergiler.ankara.edu.tr> adresinden alındı
- Özcan, Z. (2015). *İnönü Dönemi Dini Hayat*. İstanbul: Dem Yayıncılık.
- Özüçetin, Y. (2003). *Mehmet Şemsettin Günaltay’ın Hayatı İlmi, İdari, Siyasi Faaliyetleri*. Ankara: (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, E. (2013). Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 398.

- Turan, İ. (2003). *İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Uyanık, N. (1998). Modernist-İslamcı Bir Aydın Olarak M.Şemseddin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı (1883-1961). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, 218.
- Yavuz Özdemir, E. A. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 235-250.
- Yavuz, K. (2004). Din Eğitimi ve Öğretiminde A.Hamdi Akseki'nin Yeri. *Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum)*, (s. 68). Ankara.
- YILMAZ, E. (2018, 1 6). *1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları*. www.bartın.edu.tr: [http://iibfdergi.bartın.edu.tr/wp-content/uploads/2016/07/Ensar-Yılmaz-1950 Seçimlerinin-Önemi-Öne- Çıkan-Özellikleri-ve-Siyasal-Sonuçları-31-45.pdf](http://iibfdergi.bartın.edu.tr/wp-content/uploads/2016/07/Ensar-Yılmaz-1950-Seçimlerinin-Önemi-Öne-Çıkan-Özellikleri-ve-Siyasal-Sonuçları-31-45.pdf) adresinden alındı